

Ali el-Erbîlî'ye ait birer risâlenin neşridir); "Risâletân fi'l-hendese tünsebâni ilâ Erşimîdîs" (MMMA, XXVI/2 [1982], s. 571-623); "Teşîfşü'z-zâviye fi'l-uşûri'l-İslâmiyye" (MMMA, XXVIII/1 [1983], s. 99-137; konuyla ilgili dört risâlenin neşridir); "el-Luğâtü'l-Arabiyye ve'l-menhecîyyetü'l-İlmiyye el-mu'âşıra" (MMLA, LXV [1409/1989], s. 132-140).

Neşir: Kûşyâr b. Lebbân, *Ṭarâ'ifü'l-hisâb* (MMMA, IX/2 [1963], s. 291-320); a.mlf., *Kitâb fi uşûli'l-hisâbi'l-Hindî* (MMMA, XIII/1 [1967], s. 53-83); Nasîrüd-dîn-i Tûsî, *Cevâmî'u'l-hisâb bi't-taht ve't-türâb* (el-Ebhâs, XX/2 [Beyrut 1967], s. 91-164; XX/3, s. 213-292); Ebû'l-Vefâ el-Bûzcânî, *Kitâbü'l-Menâzili's-seb' (Târîhu 'ilmi'l-hisâbi'l-Arabî*, Amman 1971, s. 64-368); Kerecî, *el-Kâfi fi'l-hisâb* (cebirle ilgili kısmın neşri; *Târîhu 'ilmi'l-hisâbi'l-Arabî*, s. 367-466); Ahmed b. İbrâhim el-Ökfidîsî, *el-Fuşûl fi'l-hisâbi'l-Hindî* (Amman 1393/1973; Halep 1404/1984; Saîdân bu eseri notlarla İngilizce'ye çevirmişti [The Arithmetic of al-Uqlidîsî, Dordrecht-Boston 1978]); Sâbit b. Kurre, *Kitâbü'l-A'dâdî'l-mütehâbbe* (Amman 1977); Yaîş b. İbrâhim el-Ümevî, *Merâsimü'l-intisâb fi me'âlimi'l-hisâb* (Haleb 1401/1981); İbrâhim b. Sinân b. Sâbit es-Sâbî, *Resâ'ilü İbn Sinân* (Küveyt 1403/1983); Ebû Saîd es-Siczi, *Kitâb fi Teshîli's-sübül li'stihrâci'l-eşkâli'l-hendesîyye* (Resâ'ilü İbn Sinân içinde, s. 339-372); İbnü'l-Bennâ el-Merrâkûşî, *el-Mağâlât fi 'ilmi'l-hisâb* (Amman 1403/1984); a.mlf., *Kitâbü'l-Uşûl ve'l-muqaddemât fi'l-cebr ve'l-muqâbele* (Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-âlemi'l-Arabî, Küveyt 1986, II, 498-585); Abdülkâhir el-Bağdâdî, *et-Tekmile fi'l-hisâb* (Küveyt 1406/1985; bu eserle birlikte Bağdâdî'nin *Kitâb fi'l-Mişâha* adlı risâlesini de neşretmiştir [s. 333-382]); Ebû Kâmil Şücâ' b. Eslem, *Kitâbü Ṭarâ'ifi'l-hisâb* (Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-âlemi'l-Arabî, Küveyt 1986, I, 67-80).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâmî Halef Hamârneh, *Delîlü'l-bâhişin fi târihi'l-ülûm 'inde'l-Arab ve'l-müslimîn*, Halep 1400/1980, s. 189; M. Ömer Hamâde, *A'lâmü Filisîn*, Dimaşk 1985, s. 183-184; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilâtü Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Beyrut 1418/1997, s. 38-39; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-mu'âşirîn: Vefeyâtü 1315-1424* (1897-2003), Riyad 1425/2004, I, 64; Ahmed el-Alâvine, *et-Tezvil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifîn*, Cidde 1423/2002, s. 27; "Ahmed Selîm Saîdân", *MMLA'ür*, XIV/39 (1990), s. 359-360; B. A. Rosenfeld, "In Memoriam: Ahmad Salim Saîdân (1914-1991)", *Historia Mathematica*, XIX (1992), s. 438-439; J. P. Hogenrijk, "Bibliography

of Publications of Ahmad Salim Saîdân (1914-1991) on the History of Mathematics and Astronomy in Islamic Civilization and List of Medieval Arabic Texts Published by Him", a.e., s. 439-443; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzimî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-karni'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicri fi'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, I, 395-397; Ebû Bekir Hâlid Sa'dullah, "Saîdân, Ahmed Selîm", *Mv.AU*, XII, 594-599.

M. CÜNEYT KAYA

SAİDİ, Abdülmüteâl (عبد المتعال الصعيدي)

Abdülmüteâl b. Abdülvehhâb
b. Ahmed es-Saîdî
(1894-1966)

Mısırlı fikir adamı.

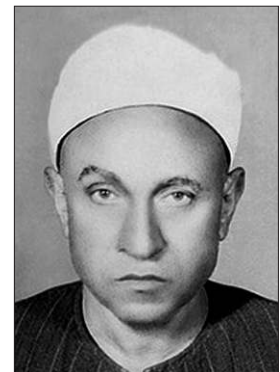
29 Şâban 1311'de (7 Mart 1894) Dekahliye vilâyetine bağlı Ecâ'da doğdu. Ailesi, Saîd bölgesindeki Asyût'a bağlı Menfelût beldesinden geldiği için Saîdî nisbesiyle tanınmıştır. Çiftçilikle uğraşan babası Abdülvehhâb kendisi henüz bir aylıkken vefat ettiğinden ailenin geçimini annesi sağlamaya çalıştı. Öğrenim hayatına köy mektebinde başladı, parlak zekâsı ve çalışkanlığı ile kendini gösterdi. 1914'te kaydolduğu Tanta'daki Ezher'e bağlı el-Ma'hedü'l-Ahmedî'yi bazı sınıfları okumadan bitirdi. Kahire'de girdiği imtihanda âlimiyye diploması aldı (1918). Öğrenimi esnasında ilmî ve edebî yayınların yanı sıra vatanseverlik duygusunun gelişmesinde önemli rolü olan Vatan Partisi'nin yayın organı başta olmak üzere günlük gazeteleri takip etti (*Târîhu'l-işlâh*, s. 93). Mezun olduğu yıl el-Ma'hedü'l-Ahmedî'ye hoca olarak tayin edildi; Arap edebiyatı, belâgat, hadis, felsefe ve mantık dersleri verdi.

Ezher'de takip edilen eğitim metot ve müfredatının çağın gerisinde kaldığı ve islah edilmesi gerektiğini söyleyen Saîdî, burada okutulan ders kitaplarını eleştiren makale ve kitaplar yazdı. Bu konuda kaleme aldığı *Nağdü nizâmî't-ta'limi'l-hadîs li'l-Ezher* başlıklı eseri henüz basılmadan öğrenciler arasında olumlu karşılanırken el-Ma'hedü'l-Ahmedî'deki hocaları tarafından eleştirildi ve enstitüden ayrılması istendi. Gelecek tepkilerden çekindiği için eserin basımını beş yıl geciktirdi. Mısır'ın Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazanmasının ardından kitabını 1924'te neşretti ve bu eseriyle kamuoyunda islahatın gündeme gelmesini hedefledi. Bunun üzerine Dinî Enstitü İdare Meclisi, Saîdî'nin maşasının yarısını kesilmesine karar verdi. Ancak bu karara Ezher'in önde gelen bazı

âlimleri karşı çıktı ve Ezher hatibi Şeyh Mustafa el-Kayâtî, Saîdî'yi destekleyen bir makale yazdı (a.g.e., s. 98-99). Bu arada Saîdî, 1928'de Ezher şeyhi olan bir diğer islahat savunucusu Muhammed Mustafa el-Merâgî'nin görüşlerini destekleyen yazılar kaleme aldı. Saîdî'nin hocası ve el-Câmiu'l-Ahmedî'nin şeyhi olan Muhammed b. İbrâhim ez-Zavâhirî ile görüşen Merâgî'nin aracılığıyla uygulanan maaş kesintisi kaldırıldı. 1929'da *el-Belâğ* dergisinde bu defa tarikatlara yönelik eleştirileri çıkınca bir Şazelî şeyhi olan Zavâhirî'yi, ardından İslâm'da siyaset hürriyeti konulu makalesindeki, "İslâm'da yönetim halkların elindedir; halklar dilerse monarşi, dilerse cumhuriyet rejimi kurar" şeklindeki ifadesiyle de Kral Fuâd'ı öfkelendirdi. Çağdaşı Ali Abdürrâzık gibi İslâm'ın bir devlet sistemi teklif etmediği, ancak yöneten ve yönetilen arasındaki hukuku belirlediği düşüncesini savundu.

1932 yılından itibaren Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi'nde hoca olarak göreve başlayan Saîdî, Muhammed Abduduh ve M. Mustafa el-Merâgî'nin fikirleri doğrultusunda yayımlanan haftalık *es-Siyâsetü'l-üsbû'îyye* gazetesinde makaleler yazdı. Fıkıh ilminin modern dönemde uygulanabilirlik sorununun çözümüne dair yazılarından dolayı Ezher'den ihracı gündeme geldi (1937). Merâgî'nin buna karşı çıkması üzerine bu sorun Saîdî'ye beş yıl kıdem verilmemesi ve Ezher'in Tanta'daki birimine nakliyle sonuçlandı. Bu dönemde de *el-Menâr*, *er-Risâle*, *el-Belâğ*, *Kevkebü's-şark*, *el-Ahbâr*, *Livâ'ü'l-İslâm*, *el-Hidâye* (Irak), *er-Râ'id* (Küveyt) gibi gazete ve dergilerde makaleleri yayımlandı. Genel olarak edebiyat, i'câzü'l-Kur'ân, ictihad, tesettür, düşünce özgürlüğü, İslâm birliği, siyer, kelâm ve fıkıh ilminin tecdidine yönelik yazılar kaleme aldı.

1939'da Tanta'dan Kahire'ye döndü. 1940-1950 yıllarında, başta kendisini

Abdülmüteâl
es-Saîdî

gazete ve dergilerde edebiyat ve felsefe tartışmalarına yönelik yazılar yazmaya teşvik eden Mustafa Abdürrâzık olmak üzere fikirlerinden etkilendiği Muhammed Abduh'un talebeleriyle ilişkilerini güçlendirdi. Muhammed Hüseyin Heykel, Tâhâ Hüseyin, Abbas Mahmûd el-Akkâd, Ahmed Emîn, Zekî Mübârek, Muhibbûd-din el-Hatîb, Mustafa Sabri Efendi, Abdurrahman İliş, Hasan Kâmil es-Sayrafî, Ali Abdülvâhid Vâfî, Muhammed el-Gazzâlî gibi ilim ve fikir adamlarıyla tartışmalarda bulundu. Kıdemle ilgili yasak kaldırılmakla birlikte 1951'de Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi'ndeki görevine döndü. 7 Mart 1959'da emekliye ayrıldıktan sonra da fikirlerini savunmaya devam etti. Seyyid Kutub ve Mevdûdî ile de sosyal ve siyasal konularda tartışmaları oldu. 13 Mayıs 1966'da vefat etti.

Abdülmüteâl es-Saîdî mürtedin öldürülmesi, oruçta zorlanma gibi geleneksel kelâm ve fıkıh kültüründe yer alan fakat modern dünyanın telakkileriyle uyuşmayan bazı görüşleri ve uygulamaları sorgulaması, bu tür görüşlere mesnet teşkil eden âyetlere yeni yorumlar getirmesi ve yenilikçi görüşler ileri sürmesiyle tanınır. Ona göre geleneksel ilimlerin yanı sıra modern ilimlerin de öğrenilmesi gerekir. Modern dönem geçmişin birikimi üzerine kuruludur ve biri diğerinden ayrı düşünülemez. Avrupa'nın büyük üniversiteleri gibi köklü bir müesseseye olan Ezher'de çok yönlü eğitime gidilmelidir. Klasik metinlerde ibare çözmeye öncelik veren okumalara dayalı öğrenim zaman kaybından başka bir şey değildir. Modern dönemin meselelerine ışık tutacak, dinde ve ilimde ictihad kapısını açacak son dönem eserleri tercih edilmelidir. Esasen ilk dönemlerde âlimler ictihadda bulunuyor ve her asırda yenilik arayışına giriyordu. Özellikle son yedi asırlık süreçte bu çaba terk edildiğinden çağın ihtiyaçlarına cevap verecek ilmiye sınıfı oluşmamış, bu da müslümanların gelişen dünyada ortaya çıkan sorunlara hem dinin asıllarına hem de çağın ruhuna uygun çözümler üretmesini engellemiş, müslüman toplumların her alanda gerilemesine yol açmıştır.

Eserleri. Saîdî'nin elli kadar matbu, yirmi kadar müsvedde halinde eseri bulunmaktadır. **Dil ve Edebiyat:** *el-Âcurûmiyyetü'l-âşriyye* (Kahire 1921; nahiv ilmine dair yeni öğretim metotlarının teklif edildiği bir eserdir), *Naḫdû kitâbi Ṭâhâ Hüseyin fi's-şîri'l-Câhili* (Tanta 1925), *Ebü'l-Atâhiye eş-şâ'irü'l-âlemî*

(Kahire 1939; Ebü'l-Atâhiye'nin şiiri ve biyografisinin eleştirel olarak ele alındığı bir eserdir), *en-Nahvü'l-cedîd* (Kahire 1947), *Esrârü't-temşil beyne't-tarîkati'l-edebîyye ve't-takrîriyye* (Kahire 1955), *Buḡyetü's-sâlik ilâ Evḏâhi'l-mesâlik* (Kahire 1384/1964), *el-Belâgatü'l-âliye* (nşr. Abdülkâdir Hüseyin, Kahire 1420/2000), *Buḡyetü'l-İzâh li-Telḥîşî'l-Miftâh fi 'ulûmi'l-belâğa* (I-IV, Kahire 1426/2005; Hatîb el-Kazvî'nin kendi eseri için şerh mahiyetinde kaleme aldığı *el-İzâh*'ın şerhidir), *Ta'likât 'alâ Sırrî'l-feşâḥa li'bni Sinân el-Hafâcî* (Kahire, ts.), *Ravâ'î'u'n-naẓm ve'n-neṣr* (Tanta, ts.). Müellifin bunların yanı sıra şu eserleri de kaydedilebilir: *Zî'âmetü's-şîri'l-Câhili beyne İmru'î'l-Ḳays ve 'Adî b. Zeyd* (Kahire 1934), *Muḥtârâtü's-şîri'l-Câhili* (Kahire 1952), *Dirâsetü kitâbin fi'l-belâğa* (Kahire, ts.), *Şezerât 'alâ Şerḥi Şüzûri'z-zeheb fi ma'rifeti kelâmi'l-Ârab* (Tanta, ts.; Kahire 1946), *Ma'ca za'îmi'l-edebi'l-Ârabî fi'l-ḳarni'l-iş-rîn* (Kahire, ts.), *el-Muḳarrar min târihi edebi'l-luḡa li-tullâbi's-seneti'r-râbî'a* (baskı yeri ve tarihi yok), *el-Kümeẓ b. Zeyd şâ'irü'l-âşri'l-Mervânî* (Kahire, ts.), *el-İşlâhu'l-İslâmî fi edebi şadri'l-İslâm* (Ezher Ktp., nr. 7165, müsvedde halinde), *eş-Sevratü'l-edebîyye li-ḳudâma'l-müvelledîn* (Ezher Ktp., nr. 7166, müsvedde halinde), *er-Ric'iyetü'l-edebîyye fi'l-âşri'l-Mervânî* (Ezher Ktp., nr. 361, müsvedde halinde).

Kur'an Araştırmaları: *el-Aḳvâlü'l-ḥisân fi ḥüsni naẓmi'l-Ḳur'ân* (Tanta, ts.), *Dirâsât Ḳur'âniyye* (Kahire 1959), *el-Ezher ve Kitâbü Dirâsât Ḳur'âniyye* (Kahire 1964; müellifin *Dirâsât Ḳur'âniyye* adlı eserine Ezher ulemâsının yönelttiği eleştirilere cevaptır), *en-Naẓmü'l-fennî fi'l-Ḳur'ân* (Kahire, ts., 1992; Kur'an'daki 114 sûrenin içeriğini özetleyen, âyet ve sûrelerin tertibi, bunlar arasındaki münasebetleri nüzül sebepleri bağlamında inceleyen müellif, bu eserini Dozy ve Carlyle gibi şarkiyatçıların Kur'an'ın nazmı ve üslûbuna yönelik eleştirilerine reddiye olarak kaleme almıştır; T trc. Hüseyin Elmalı, *Kur'ân: Edebi Mesaj*, İzmir 1999, 2006).

Tarih, Siyaset ve Eğitim: *Naḫdû nizâmi't-tâlimi'l-ḥadis li'l-Ezheri's-şerîf ve kelimetün fi't-tâdili'l-cedîdi's-şâdir fi 1342 h.* (Kahire 1924), *Şebâbü Ḳureyş fi'l-ahdi's-sırrî li'l-İslâm* (Kahire 1927), *Târîḫü'l-cemâ'ati'l-ülâ li's-şebâbi'l-müslimîn bi-riyâseti'n-nebî* (Tanta 1930), *Târîḫü'l-Ârab fi'l-Câhiliyye ve şadri'l-İslâm* (Kahire 1933), *Târîḫü'l-*

işlâḥ fi'l-Ezher ve şafahât mine'l-cihâd fi'l-işlâḥ (Kahire 1943), *el-Müceddidün fi'l-İslâm mine'l-ḳarni'l-evvel* (Kahire 1951, 1416/1996), *es-Siyâsetü'l-İslâmiyye fi 'ahdi'l-ḥulefâ'i'r-râsidîn* (Kahire 1961), *es-Siyâsetü'l-İslâmiyye fi 'ahdi'n-nübüvve* (Kahire, ts.).

Fıkıh: *el-Mîrâs fi's-şer'ati'l-İslâmiyye ve's-şerâ'i's-semâviyyeti'l-vaż'iyye* (Kahire 1934), *el-Fıḳhü'l-muşavver fi'l-ibâdât 'alâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfi'i* (Kahire 1938), *Fi Meydâni'l-ictihâd* (Kahire 1949), *el-Ḳaçâya'l-kubrâ fi'l-İslâm* (Kahire 1960; Yusuf Kılıç tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir [*İslâm Tarihinde En Mühim Hukukî Kararlar*, İstanbul 1997]), *Ta'likât 'alâ şerḥi's-Sirâciyye fi 'ilmi'l-mîrâs* (baskı yeri ve tarihi yok). **Diğer Eserleri:** *İzâhu manḥiki'l-ḳadîm fi metni't-Tehzîb li's-Sa'd et-Teftâzânî ve şerḥuhü li'l-Ḥabîşî* (Kahire 1940), *el-Ḥürriyyetü'd-dîniyye fi'l-İslâm* (Kahire 1375/1955), *Tevcihât ve taḥḳikât fi 'iş-rîne ḥadisîen nebeviyyen* (Kahire 1956), *Risâletü'l-İslâm* (Kahire 1959), *el-Ḳur'ân ve'l-ḥükmü'l-isti'mârî* (Kahire, ts.), *Şerḫü ve ḥavâşî Zübedi'l-aḳâ'idî'n-Nesefiyye* (Kahire, ts.), *Min eyne nebde'?* (Kahire, ts.), *el-Vasîḫ fi târihi'l-felsefeti'l-İslâmiyye* (Kahire, ts.). Saîdî ayrıca İbn Sinân el-Hafâcî'nin *Sırrü'l-feşâḥa* (Kahire 1372/1953), Şemseddin İbn Tolun ed-Dımaşki'nin *Beştu sâmi'i'l-müsâmîr fi aḫbâri Mecnûni Benî 'Âmir* (Kahire 1383/1964) adlı eserlerini ve Mecnûn'un şiirlerini çeşitli kaynaklardan derleyerek *Şerḫü Dîvânî Mecnûn: Leylâ li-Ḳays b. Mülevvaḫ el-Âmirî* adıyla neşretmiştir (Kahire 1960).

Saîdî hakkında Mersîl Abdülhâdî Abdullâh İsmâil eş-Şeyḫ 'Abdülmüteâl es-Sa'îdî ve *dirâsâtühü'l-belâğiyye* adlı yüksek lisans tezi (1993, Câmîatü'l-Ezher külliyyetü'd-dirâsâti'l-İslâmiyye fer'u'l-benât), Mustafa Abdurrahman İbrâhim, *en-Nitâcü'l-edebî li's-Şeyḫ 'Abdilmüteâl es-Sa'îdî mevḏû'âtühü ve ḥa-şâ'işuh* adlı doktora tezi (1994, Câmîatü'l-Ezher külliyyetü'l-lugati'l-Arabiyye) hazırlamış, İsmet Nassâr, *Ḥaḳîkatü'l-uşûliyyeti'l-İslâmiyye fi fikri's-Şeyḫ 'Abdilmüteâl es-Sa'îdî* adıyla bir eser kaleme almıştır (Kahire 2004). Ayrıca Saîdî'nin düşünceleri hakkında Feyyûm Dârü'lûm Fakültesi'nde, "'Abdülmüteâl es-Sa'îdî ve'l-uşûliyyetü'l-cedîde" (1423/2002) ve Kahire Üniversitesi Benî Suveyf Şubesi'nde *Mefhûmü'l-uşûliyye beyne'l-ğarb ve'l-İslâm fi fikri's-Şeyḫ 'Abdilmüteâl es-Sa'îdî* (1425/2004) adıyla iki ilmi toplantı

düzenlenmiş, Abdullah Abdülganî Serhân da Saîdî'nin belâgatla ilgili görüşleriyle uzun bir makale yazmıştır ("Ârâ'ün belâğîyye li's-Şeyh 'Abdülmüte'âl es-Saîdî; 'Arđun ve taħlîlün ve nađd", *Külliyetü'l-luğati'l-'Arabiyye bi'l-Kāhire ve semānūne 'āmen fi ħıdmeti'l-luğati'l-'Arabiyye ve ħimāyetihā: en-Nedvetü'l-'ilmiyyetü'l-ülā bi-münāsebeti'l-yevmi'l-'ālemi li'l-iħtîfāl bi'l-luğati'l-'Arabiyye* 18.12.2012, Kahire 2012, s. 430-514).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülmüte'âl es-Saîdî, *Tārīhu'l-işlāh fi'l-Ezher*, Kahire 1370/1951, s. 90-99; a.mlf., *el-Ĥürriyye-tü'd-diniyye fi'l-İslām* (nşr. İsmet Nassâr), Kahire 1433/2012, s. 22-75; Ziriklî, *el-A'lām* (Fethullah), IV, 148; M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-Ezher fi elf 'am*, Beyrut-Kahire 1408/1988, III, 177-183; a.mlf. – Ali Ali Subh, *el-Ĥareketü'l-'ilmiyye fi'l-Ezher fi'l-ġarneyni'l-tâsi' 'aşer ve'l-'işrin*, Kahire 2007, s. 205-216; M. Receb el-Beyyûmî, *en-Nehđatü'l-İslâmiyye fi şiyeri a'lâmihe'l-mu'âşırin*, Dimaşk-Beyrut 1414/1995, II, 199-220; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşırin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 414-416; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, *Neşrü'l-cevāhir ve'd-düer fi 'ulemā'i'l-ġarni'r-râbi' 'aşer*, Beyrut 1427/2006, I, 814; Muhammed el-Ferrân, *Mezāhirü't-tecdid fi'l-ħiġābi'd-diniyyi'l-İslâmiyyi'l-mu'âşır*, Rabat 1428/2007, s. 129-131; Tahsin Görgün, "Tecdîd", *DİA*, XL, 238; Emel Muhtâr, "Ĥaġikatü'l-uşûliyyeti'l-İslâmiyye fi fikri's-Şeyh 'Abdülmüte'âl eş-Saîdî (Dr. İsmet Nassâr)", <http://www.ahramdigital.org.eg/articles.aspx?Serial=794426&eid=6784> (13.12.2014).

MUSTAFA TAħA GÜLER

SAINT GOTTHARD MUHAREBESİ

Osmanlı ve Habsburg orduları arasında
1 Ağustos 1664'te yapılan
meydan savaşı.

Rába (Raab) nehri kenarında, Osmanlı Vezîriâzamı Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu ile Habsburg orduları başkumandanı Raimondo Montecucoli'nin başkanlık ettiği müttefik ordusu arasında gerçekleşti. Habsburg kuvvetlerinin zaferiyle sonuçlanan çarpışma, 1663 Nisanı ortasından beri hareket halinde olan Osmanlı ordusunun askerî faaliyetlerine son vererek Habsburg ve Osmanlı sarayları arasında dokuz gün sonra akdedilen Vasvar Antlaşması'na giden yolu açtı.

Esas muharip kıtalarını yeniçeri ve kapıkulu süvari bölükleri, tımarlı sipahiler ve seçkin Osmanlı devlet ricaline bağlı ümerâ kapılarının oluşturduğu Osmanlı ordusu, Macaristan'daki Habsburg savunma hattının en önemli kalesi olan Uyvar'ı yaklaşık bir aylık kuşatmanın ardından 26 Eylül

1663'te ele geçirdi. Ancak bu tarihte hafif destek kıtaları ve milis birlikleriyle beraber yaklaşık 70.000 kişilik bir kuvvete tekabül eden Osmanlı ordusu, Saint Gotthard Muharebesi'nin vuku bulmasına kadar geçen zaman boyunca sürekli güç kaybına uğradı. Ordunun bir kısmı 1664 baharında, Nitra (Nyitra), Leva (Léva) ve Novigrad (Nógrád) kalelerini geri almak için Váh (Vág / Waag) nehri boyunca harekete geçen Louis-Raduit de Souches kuvvetlerini karıştırmak üzere Budin Valisi Hüseyin Paşa idaresinde bu bölgeye gönderildi. Ayrıca Hırvat Banı M. Zrínyi ve Ren başlaşıkları komutanı J. Hohenlohe'nin 1663-1664 kışında Osmanlı askerî kademesini gafil avlayan baskını da askerî planlarını altüst ederek askerlerin kışlarını beklenenden önce terketmelerini gerektirmişti.

Baharda yeniden hareketlenen M. Zrínyi - J. Hohenlohe kuvvetleri nisan sonunda Kanije'yi kuşattı. Belgrad'dan yola çıkan Fâzıl Ahmed Paşa haziran başında kaleyi kurtarmaya muvaffak oldu. Mura nehri- nin öte yakasına çekilen Zrínyi-Hohenlohe kuvvetleri, bir süre sonra R. Montecucoli kumandasında kendilerine katılan Habsburg askerlerinin yardımıyla Hırvat banının 1661 yazında Kanije'nin karşısında inşa ettirdiği Yenikale'yi (Zrínyi-Újvár: bu kalenin inşası Osmanlılar açısından 1663-1664 savaşının resmî sebeplerinden biriydi) savunmaya koyuldu. Haziranın sonuna kadar süren çetin mücadeleler, Yenikale'nin zaptı ve yerle bir edilmesiyle neticelendiyse de Osmanlı ordusunun iyice yıpranmasına ve firar vak'alarının artmasına yol açtı.

1664 Temmuz, Habsburg ve Osmanlı ordularının Rába suyu boyunca giriştiği köşe kapmacayla geçti. Osmanlı askerî heyetinin stratejik hesapları Rába nehrinin öte yakasına geçmek üzerine kuruluydu. R. Montecucoli de Osmanlı askerlerinin nehri aşmasını önlemeye yönelik bir savunma savaşının yapılmasının gerekli olduğuna inanıyordu. Osmanlı askerî heyeti, 25 Temmuz'dan itibaren başta yeniçeriler ve paralı Arnavut tüfekçiler olmak üzere bazı kıtalara ırmağı geçmek amacıyla bu kesimi zorlama görevi verdi. Bu maksatla Rába kenarında yapılan uzun ve zahmetli yürüyüş, suyun karşılıklı yakalarını tutan askerlerin giriştiği çatışmalarla birleşince can kaybı ve hasta erlerin sayısında büyük bir artış oldu.

Osmanlı ordusu, 1 Ağustos sabahı Rába nehrinin Lafnitz suyu ile birleştiği kıvrıma yerleşti. Nehrin öte yakasında Mogersdorf

civarına yayılan müttefik kuvvetleri sağ cenahta R. Montecucoli kumandasındaki Avusturya askerleri, ortada imparatorluk kıtalarından sorumlu Leopold Wilhelm von Baden ve Georg Friedrich von Waldeck, sol cenahta Fransız birliklerinin başında Jean Comte de Coligny-Saligny olmak üzere muharebe düzeni aldı. Muharebenin ise ertesi gün başlaması bekleniyordu. Osmanlı ve müttefik süvarilerinin önemli bir bölümü atlarının su ve yem ihtiyacını karşılamak için etrafa dağıldı. Bununla birlikte Osmanlı saflarında yer alan gönüllü savaşıların, yeniçerilerin nehirde gizlice köprü inşa etmeye çalıştıkları bir sırada topluca karşıya geçmeleri savaşı kaçınılmaz hale getirdi.

Bosna Valisi İsmâil Paşa, Köprülü ailesinin damatlarından Kaplan Mustafa Paşa ve Halep Valisi Gürcü Mehmed Paşa, sabahın erken saatlerinde taarruza başlayan yeniçeri ve kapıkulu süvarisini desteklemekle görevlendirildi. Osmanlı askerî yönetimi, ilk hücumu belirli muharebe geçmişi olmayan Alman birliklerinin üzerine yaparak ırmağın karşı yakasında nisbeten zahmetsizce bir yerleşme alanı elde etti. Muharebenin bu safhasında Fâzıl Ahmed Paşa'nın kapısında hizmet eden sekban ve sarıca bölükleri de karşı yakaya geçti. Müttefik ordusunun muharebe hattı kırıldı; alaylar arasındaki bağlantı koptu. Osmanlı taarruzu esnasında ezilen imparatorluk kıtalarından artakalan askerler Graz ve Fürstenfeld'e doğru Avusturya'nın içlerine kaçmaya başladı. Yeniçeriler, altı bölük sipahisinin himayesi altında Rába'nın karşı tarafında birbirine paralel uzanan on kadar uzun metris kazarak sağlam bir müdafaa hattı kurdu. Muharebenin beklenmedik bir anda başlaması sebebiyle sabahki köprü inşaatı bitirilemediğinden Osmanlı askerlerinin nehri geçişi zaman alıyordu. Bu esnada ilk zaferin heyecanıyla Mogersdorf'a kadar çıkan bazı Osmanlı birlikleri imparatorluk kıtalarının boşalttığı ordugâhı yağmalamaya başladılar. Ancak nehir kenarındaki ana Osmanlı kuvvetiyle irtibatlarını yitirerek Avusturya ve Fransız askerleri için kolay bir av haline geldiler.

Öğleden sonra toplanan harp meclisinde müttefik kumandanları, akarsuyun kenarında birikmeye devam eden Osmanlı birliklerine karşı taarruza geçme kararı aldı. Bu saatlerde nehrin öte yakasına çıkmış Osmanlı askerlerinin sayısı yaklaşık 10.000 kadardı. R. Montecucoli ve Coligny-Saligny'nin başını çektiği müttefik ordusu safların arasındaki mesafeyi disiplinle ko-